

Grădina Kossuth (Romei): înființare și istoric¹

Orsolya Szilágyi

De-a lungul secolului al XIX-lea, în orașul Satu Mare, ideea unei planificări urbanistice conștiente, incluzând amenajarea unor locuri publice moderne a început să se impună ca o tendință marcantă a procesului lent de *embourgeoisement*.

Orașul, construit pe terenul dintre cele două brațe ale Someșului s-a mutat, în urma reglării cursului fluviului din secolul al XVIII-lea, pe malul lui drept. Primul releveu topografic militar austriac din anii 1764–1784 prezintă încă lacurile rămase în albia Someșului Mic, precum și podurile arcuite deasupra albiei. În acea perioadă, orașul nu începuse încă să se extindă către est. La începutul secolului al XIX-lea însă, în partea de est a albiei, s-a construit strada Árpád (azi bulevardul Vasile Lucaciu), iar la est de aceasta străzile Hunyady (azi Corvinilor), Teleki (azi Avram Iancu) și Attila (azi bulevardul Brătianu, respectiv Traian), menționate sub numele de Újváros (*Orașul Nou*)². Concomitent cu realizarea celor dintâi parcuri publice ale orașelor din Ungaria, pe strada Árpád s-a înființat primul parc public al orașului Satu Mare: Sétatér (*Promenada*). Fondatorul lui a fost căpitanul orașului, Gedeon Kiss, care „a sădit la cele patru colțuri plopilor canadieni dăruți de bătrânul conte György Károlyi”³. În 1891, datorită construirii teatrului, a fost mutat în acest loc cercul estival de teatru⁴, fapt care a pecetluit soarta Promenadei. Acoperirea parțială a parcului cu clădiri a distrus vegetația, Promenada așteptându-și, încă din 1896, „părăsită, în zdrențe, sluțită și veșnic goală, pieirea”⁵. În vederea revalorificării sale, în incintă se va construi, în 1905, internatul feroviar.

Printre primele parcuri publice ale orașului Satu Mare trebuie amintită grădina botanică înființată de canonicul József Pelikán, grădina Pelikán de pe strada Vörösmarty (azi Marsilia)⁶. În legătură cu amenajarea și vegetația acesteia nu ne-au rămas nici un fel de informații, se știe doar că grădina deținea o pepinieră renumită⁷.

Teritoriul aflat la estul străzilor din *Orașul Nou* nu a putut fi asimilat prea repede de către expansiunea urbană. Acesta fusese folosit drept cărămidărie, iar asanarea terenului mlăștinos, schimbarea condițiilor naturale, s-au dovedit a fi o sarcină complexă, lucrările de drenare și rambleiaj continuând chiar până în anii 1930. Dreptul de folosință asupra terenului de la est de strada Teleki, adică a „zonelor gropoase a cărămidăriei de pe lângă crâșma lui János Weisz”⁸ a fost donat în 1846 de către consiliul orașenesc celei mai vechi asociații a orașului⁹, societății practicanților de tir. Anul de înființare 1844, menționat în monografia orașului publicată în 1908¹⁰ necesită însă corectare, dat fiind faptul că societatea practicanților de tir și-a sărbătorit în 1896 a cincizecea aniversare de la

¹ Studiul face parte din lucrarea de dizertație cu titlul *Cercetarea istorică a grădinilor peisajere. Studiu de caz: Grădina Romei din Satu Mare*, susținută în sesiunea iunie 2006 a masteratului de specializare în reabilitarea patrimoniului construit al Universității Babeș-Bolyai. Sub formă întregită ea va apărea ca volum la Editura Fundației de Istoria Culturii „Entz Géza”.

² *Szatmár-Németi sz. kir. város*. Borovszky Samu (ed.), Budapeșt, fără an, (Magyarország vármegyéi és városai), p. 165.

³ *Ibidem*, p. 49.

⁴ *Szatmár-Németi sz. kir. város*, p. 49.

⁵ *Városi közgyűlés*, Szatmár, 1896. március 14. Azi

⁶ Sándor Muhi: *Szatmárnémeti – városismertető*, Szatmárnémeti, 2001. 60.

⁷ *Hírrovat. Az őszi faültetések*, Szamos, 1891. október 15.

⁸ *Szatmár-Németi sz. kir. város*. 261.

⁹ *Ibidem*, 113.

¹⁰ *Ibidem*, 261.

înființarea sa¹¹. Terenului dăruit lor, Grădina de Tir (*Lövölde-kert*), îi corespunde colțul de sud-est al Grădinii Kossuth de mai târziu.

Încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea tirul trecea drept un sport popular în rândul cetățenilor. Pe lângă exersarea tragerii la țintă, așa-numitul *Schuss-statt*, terenul de tragere constituia locul de desfășurare a balurilor societăților de tir, a diferitelor serbări și întreceri sportive din întreaga Monarhie. Datorită exercițiilor de tragere, respectiv datorită terenurilor de întrecere, s-a ivit însă și nevoia amenajării împrejurimilor clădirii, a înființării unei grădini. În această grădină s-a construit Casa de Tir (*Lövőház*), precum și baia cu aburi a orașului, respectiv un restaurant. Grădinii îi aparținea și un mic lac, iar în mijlocul ei se găsea o fântână arteziană „ca semn al bunului gust”¹², ea urmând să fie dotată și cu niște bănci¹³.

Prin anii 1890, popularitatea societății de tir se diminuase oarecum, iar la adunările generale anuale începuseră să ia parte din ce în ce mai puține persoane. „Societatea de tir e cea mai veche dintre toate asociațiile orașului nostru, care, deși în zilele noastre nu mai are menirea să împlinească rolul de lider în viața socială, constituie totuși societatea ce oferă excelente posibilități delectării virile, exercitând încă, datorită popularității sale, o atracție considerabilă asupra publicului larg și meritând pe deplin, din această cauză, să fie înfloritoare din nou prin sprijinul obținut din partea aceluiași public” – aflăm dintr-un ziar contemporan¹⁴. Titlul de maestru principal de tir îi aparținea, de altfel, în acei ani, lui Gedeon Kiss, cel căruia i-a venit pentru prima oară ideea Grădinii Kossuth (vezi ilustrația nr. 2).

Activitatea societății de tir, restrânsă la câțiva membri zeloși, nu făcea bine nici pentru starea generală a grădinii. Grădina de Tir nu mai primea, începând cu anii 1880, îngrijirea cuvenită, deși „vorbim despre un loc de petreceri estivale frecventat de un public civilizată”¹⁵. Atenția meritată nu a putut fi obținută nici măcar prin eforturile de doi ani a campaniilor de presă: „simțul nostru estetic se revoltă la vederea stării precare a Grădinii de tir. Pe-acolo, unde mai înainte cu un deceniu se întindea o promenadă, locul ei de odinioară este acum marcat de buruienile dese printre care nu se poate trece. La mijlocul lacului, unde se găsea o fântână arteziană, ca semn al bunului gust, stau acum movile de nisip strânse pentru a masca gunoiul, ca și niște morminte ale bunului gust care a pierit.”¹⁶

În 1895, odată cu găsirea unei noi funcții, Grădina de Tir renaște, atragerea publicului realizându-se cu ajutorul înființării a două terenuri de tenis. Cronicarul fidel al orașului, Vilmos Szabó, publicând sub pseudonimul de Vili Som, a eternizat și el, în ciclul lui de poeme cu apariție săptămânală, noile terenuri: „Mai nou sătmărenii la fostul tir s-adună, / Fetele frumoase strângându-se-n cunună. / Eleganța și șarmul lor par de nedescris, / Când joacă toate noul joc, cel de *lawn tennis*.”¹⁷

Peste un an, datorită frecventării terenurilor de tenis, vegetația Grădinii de Tir intră în sfârșit pe mâini bune. István Kelemen, îngrijitorul salcânilor din piața centrală a orașului, devine administratorul grădinii și chiar reușește „să reamenajeze într-un mod splendid grădina promenadă. Căările sunt curate, arătoase. Noul administrator se pricepe excelent și la îngrijirea copacilor.”¹⁸ Amuzamentul publicului civilizată mai este însă

¹¹ *Hírek. A régi sétakertiünk*. Szatmár, 1896. június 13.

¹² –y: *Közkertjeink*. Szamos, 1891. május 14.

¹³ *Hírek. A régi sétakertiünk*. Szatmár, 1896. június 13.

¹⁴ *Hírrovat. A „Lövész-egyesület”*. Szamos, 1981. március 29.

¹⁵ –y: *Közkertjeink*. Szamos, 1891. május 14.

¹⁶ *Ibidem*

¹⁷ „A »Lövöldébe« jár Szatmár úri népe, / Úgy alkonyattájban ott van minden szépe. / Ott látni a város minden bájos lányát, / Egy lapda-játékot, a lavn-teniszt játszáék.” Vili Som: *Heti krónika*. Szatmár, 1895. május 18.

¹⁸ *Hírek. A régi sétakertiünk*. Szatmár, 1896. június 13.

stingherit uneori de „niscăiva băiețani stricați care umblă desculți”¹⁹ și care folosesc băncile pe post de șezlong. Aceasta constituie, probabil, cauza pentru care clasele mai distinsse frecventează grădina doar pentru a juca tenis, iar cei care se și plimbă provin din rândul muncitorilor, meseriașilor și servitoarelor²⁰. Acest caracter dual al utilizării grădinii poate fi atestat și printr-un nou poem, din 1889 al lui Vili Som: „În timpul săptămânii, / Când seara se lasă, / Încep ei, gentilomii / Să iasă-n parc din casă. / Atuncea proletarii / Nu pot ieși pe-afară: / Ei doar în zi de duminică / Se bucură de fanfară!”²¹

Existența Grădinii de Tir încetează în anul 1899, în urma hotărârii consiliului orașenesc de a îndepărta societatea practicanților de tir din locul lor cel vechi pentru a pune ordine în Grădina Kossuth²². La contestațiile societății de tir se răspunde laconic: „nu mergem în grădină ca să ascultăm bubuituri de pușcă”²³. Asociației de tir nu i se asigură însă altundeva vreun sediu, motiv pentru care hotărârea îi va semna, implicit, condamnarea la moarte. La începutul anilor 1900, Tirul Civil mai funcționa încă, monografia orașului menționând chiar posibilitatea ca aceasta să primească pe câmpul și pășunea orașenească numită Körtvélyes un teren de 20 de iugăre²⁴.

Împădurirea zonei dintre Grădina de tir și gară se leagă tot de numele lui Gedeon Kiss și face parte din primul program de împădurire a orașului, care, la începutul secolului, avansase până într-acolo încât în 1907 „abia dacă se mai găsește stradă sau piață, care să nu fie bordurată de salcâmi, castani, tei sau alte feluri de copaci, ba chiar și împădurirea drumurilor comune a avansat frumos”²⁵. În mod asemănător cu Grădina de Tir, și acest teren, Grădina Populară (*Népkert*), era unul mlăștinos, plin de gropi și nepotrivit pentru construcții. Amenajarea sa, transformarea în parc, care ar depăși ca nivel simpla plantare de arbori, rămăsese pentru o perioadă îndelungată doar un plan, deoarece „interesul comercial și economic al orașului trecea înaintea considerentelor estetice, și de aceea adunarea generală a orașului, compusă din 96 de membri de consiliu, a luat-o de fiecare dată de pe ordinea de zi”²⁶. Conform planului de canalizare a orașului, realizat în anii 1897–1898 (vezi ilustrația nr. 1), acest teren este încă despărțit de Grădina de Tir printr-un drum: strada *Népkert*.

Încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea se manifestase acea exigență a orașenilor de a se plimba, în zilele însorite, pe sub niște copaci înfrunziți. Or, în anii 1890 copacii Grădinii Populare puteau îndeplini deja această sarcină: „iată că abia acum, când am dori să ne bucurăm de clipele dimineții sau ale înserării cu aeru-i parfumat, remarcăm faptul că în orașul nostru zidit pe un teritoriu relativ vast în comparație cu populația sa, cât de puține locuri putem găsi pentru plimbările estivale”²⁷. Cele două promenade amintite sunt Grădina Populară, respectiv cea de tir. Pe când cea din urmă se afla, în prima jumătate a anilor 1890, într-o stare neîngrijită, prima era criticată datorită împăduririi sale mult prea dense și a depărtării sale de centru²⁸. Frecventarea sa, pe la sfârșitul secolului al XIX-lea, era destul de rară: „În Grădina populară, sub plopii înfloriți, / Abia dacă se plimbă vreo doi-trei iubiți.”²⁹

¹⁹ *Ibidem*

²⁰ *Ibidem*

²¹ Vili Som: *Heti krónika*. Szatmár. 1898. június 11.

²² *Városi közgyűlés*. Heti Szemle, 1899. május 10.; *Városi közgyűlés*. Szatmár, 1899. május 20.

²³ *Városi közgyűlés*. Heti Szemle, 1899. május 10.

²⁴ *Szatmár-Németi sz. kir. város*. 48.

²⁵ *Ibidem*, 72.

²⁶ Gyula Tankóczy (ed.): *Satu-Mare város képes tükre*. Satu-Mare, 1936. 9.

²⁷ –y.: *Közkertjeink*. Szamos, 1891. május 14.

²⁸ *Ibidem*

²⁹ Vili Som: *Heti krónika*. Szatmár. 1895. május 18.

Primul pas în direcția realizării Grădinii Kossuth a fost efectuat de către consiliul orașenesc în anul 1896, prin rezoluția adoptată în vederea achiziționării terenului de la János Pap³⁰, teren care se întindea între Grădina populară și cea de tir; hotărârea unificării celor trei terenuri urma să fie luată însă abia peste doi ani³¹. Totodată, cu această ocazie a fost votată și suma de 40.000 de forinți pentru amenajarea noii grădini unitare, Grădina Kossuth³².

Formarea arhitecturală a grădinii a căzut în sarcina grădinarului hamburghez prin naștere, care încă din 1891 își desfășura activitatea în Ungaria, Johann Hein. Opera lui Hein are o importanță cu totul excepțională în contextul arhitecturii peisagistice maghiare, el planificând aproape trei sute de grădini și înființând în anul 1893 la Budapesta primul birou de arhitectură peisagistică din țară. Tot de numele lui se leagă și introducerea construcției de grădini în manieră industrială, germanul obținând în 1900 la expoziția de la Paris medalia de aur pentru planurile sale de grădini. Hein a proiectat Grădina Kossuth între cadrele stilistice ale grădinilor peisajere, utilizând însă și unele elemente specifice celor dendrologice. Zona de primire, de formă regulată, a acestei grădini manifesta totodată influența grădinilor geometrice ale sfârșitului de secol (vezi ilustrația nr. 3).

Păstrând ritmul evenimentelor anterioare, și amenajarea parcului fusese caracterizată de o avansare lentă, având la bază, desigur, motive financiare: „planul propus este cât se poate de prezentabil și de arătos pe hârtie, dar și costisitor – în realitate.”³³ Rezultatele obținute deja, umplerea gropilor terenului achiziționat de la János Pap, respectiv a celor situate în fața căii ferate începuseră să apară într-o lumină cât se poate de defavorabilă atunci când medicul primar al orașului a identificat „sursa principală a aerului stricat al orașului” în „gunoiul și baliga întrebuintate – gratuit, firește – pentru rambleierea spurcată a terenului”³⁴.

„O, de ce nu te termini odată, tu, amenajare a parcului, producătoare de datorii?!” – astfel se punea întrebarea în 1898³⁵. În luna ianuarie a anului următor lucrările debutaseră deja³⁶ sub forma lucrărilor de terasament, a delimitărilor de spații și pregătirilor pentru construirea Chioșcului cu funcția de pavilion pentru petreceri. Peste o lună, se iviseră și contururile noului parc și, odată cu ele, și primele critici: „e bizar felul în care trupul grădinii populare se taie, se disecă, se măcelărește. În mulțimea de cărări se pierde promenada. Nu că am fi chiar dușmani ai straturilor labirintice de flori cu formă de melcișor sau ai divizării întortocheate. Nu putem însă considera admisibilă urâțirea completă a parcului... Apoi, nu am recomanda nici tăierea inutilă de copaci, pentru că golul lăsat de ei nu va putea fi umplut prin plantarea de lămâi și nuci americani.”³⁷ În această perioadă a fost umplut și lacul mlăștinos al Grădinii de Tir și curățit lacul Grădinii Populare³⁸.

În vederea extinderii teritoriului grădinii, în anul 1900 s-a propus exproprierea a trei terenuri aflate la vest de Grădina de Tir, respectiv de fostul teren al lui János Pap. Deși rezoluția adunării generale a fost aprobată de către ministru³⁹, lărgirea nu s-a realizat, deoarece prețul terenurilor a fost fixat prea sus: „convinși fiind și de faptul că zgârcenia merge întotdeauna pe socoteala progresului estetic, nu trebuie, totuși, să uităm că, și în

³⁰ *Városi közgyűlés. Szatmár, 1896. március 14.*

³¹ *Városi közgyűlés. Szatmár, 1898. június 18.*

³² *Ibidem*

³³ *Ygazőr: A népkert-parkirozás. Szatmár, 1898. augusztus 27.*

³⁴ *Ibidem*

³⁵ *Ibidem*

³⁶ *Hírek. Szatmár, 1899. január. 7.*

³⁷ *A népkert-parkirozás. Szatmár, 1899. február 18.*

³⁸ *Ibidem*

³⁹ *Városi közgyűlés. Heti Szemle, 1900. március 14.*

acest domeniu, cumpătarea este recomandabilă, dacă așa ne-o cer circumstanțele⁴⁰. Proiectul amenajării parcului consumase, până în 1901, nu mai puțin de 160.000 de coroane⁴¹, ba unii chiar învinuiau Grădina Kossuth pentru omiterea amenajării parcului din piața centrală⁴².

În zona de nord a grădinii s-a instalat pepiniera ca stabiliment caracteristic al grădinilor dendrologice. Peste puțin timp grădinii i s-au asociat două clădiri specifice, prima pentru satisfacerea funcțiilor social-culturale (și estetice), iar a doua celor igienico-sanitare. Astfel în 1900 s-a deschis Chioșcul (vezi ilustrația nr. 4 și 5), iar peste un an baia comunală cu aburi și vană (vezi ilustrația nr. 6).

Referitor la extensia grădinii, monografia orașului din 1908 publică două date. Potrivit primei, grădina, cel mai întins teren neclădit al orașului, are 22 de iugăre⁴³, în descrierea orașului figurând însă deja 30 de iugăre⁴⁴ – cifra cea din urmă este, cu certitudine, una exagerată. Teritoriul original al grădinii pare să fi fost ceva mai mare, dat fiind faptul că, sub forma unui recent demers urbanistic, la est de grădină s-a inițiat construirea unui nou cartier de șaptezeci de corpuri de clădiri, iar pe o parte a lui s-a deschis o stradă pe teritoriul grădinii, ce o despărțea pe aceasta de pepinieră. Proprietarii terenurilor din partea nordică a grădinii au cerut, în 1907, despăgubiri orașului pentru terenul cedat, lovindu-se însă de contraargumentul conform căruia pretențiile teritoriale ale solicitanților fuseseră deja satisfăcute, ei obținând chiar o parte mai mare din grădină decât cea la care ar fi avut dreptul de altfel⁴⁵.

Spre deosebire de alte locuri publice, în Grădina Kossuth nu s-a realizat o izolare atât de strictă a păturilor sociale, cum a fost, de exemplu, cazul Promenadei clujene, unde unul dintre cele două drumuri nu a putut fi folosit decât de către domnii stimabili și de excelențe⁴⁶. O oarecare separare poate fi, desigur, atestată și în cazul nostru, Chioșcul și împrejurimile lacului fiind rezervate societății înalte⁴⁷. Nobilimea și burghezimea dornică de a se afișa era silită totuși să se plimbe împreună cu muncitori, soldați și slujitori, ceea ce a condus la anumite resentimente exprimate deseori și în presă. Diminuarea din anii 1910 a dorinței de vizitare a grădinii din partea claselor superioare ar putea fi chiar explicată pornind de la asocierea acestei activități cu decăderea morală.

În acest sens, următorul fragment poate constitui un text publicistic reprezentativ: „În partea stângă a grădinii, printre tufele rărite ale labirintului de altădată, se ghicește ceva de culoare albă... De când răposatul Gedeon Kiss a părăsit această vale a lacrimilor, asemenea lucruri sunt deja la ordinea zilei... Începând de atunci, spălătoarele de vase cu mâinile aspre și soldații cu bocanci se distrează în frumosul nostru parc. Odată cu privirea sa care veghea pare să fi dispărut de aici și morala... În acele vremuri, membrii clasei distinse treceau încă deseori pe-aici, iar pe terasa Chioșcului domnișorii binecrescuți curtau domnișoarele elegante, iar cavalerii mai în vârstă damele cinstite... Pe sub umbra copacilor, cetățenii cumsecade ascultau muzică serioasă, artistică, și vântul purta până departe dulcile melodii de vals... În ziua de azi, această grădină a devenit un loc de petrecere pentru niște oameni foarte diferiți. În locul vorbelor spirituale, se aud bancuri grosolane. Săptămâni la rând, nu apare pe-aici vreun gentilom. Acum, grădina e sălașul unor femei ce își urmăresc poftele carnale, al servitoarelor corpolente și al bătrânilor militari care mestecă tutun. De hohotele lor răsună aerul... Domnișoarele binecrescute

⁴⁰ *Nem bővítik a „Kossuth-kertet”*. Heti Szemle, 1901. szeptember 4.

⁴¹ *Városi közgyűlés*. Heti Szemle, 1901. május 15.

⁴² *Ibidem*

⁴³ *Szatmár-Németi sz. kir. város*. p. 23.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 49.

⁴⁵ *Hírrovat*. Szamos, 1907. március 10.

⁴⁶ Albert Fekete: *Kolozsvári kertek*. Kolozsvár, 2004. p. 38.

⁴⁷ Relatare orală a lui Gabriella Pozsonyi.

ocolesc de departe acest loc. Până și adulții care mai au câtuși de puțin bun simț, ar roși la auzul mârâniilor ce răsună aici. Iar în liniștea serii, grădina devine locul de *rendez-vous* al unor persoane imorale.⁴⁸

Balurile, seratele și evenimentele sportive organizate în Chioșc, respectiv în grădină, prezintă însă, până la data izbucnirii războiului, o imagine mult mai nuanțată despre folosirea parcului. Chioșcul, care funcționa din primăvară până toamna, constituia unul dintre centrele vieții sociale sătmărene, unde s-a putut introduce suprema formă a promenadei, promenada cu flori. Aceasta, organizată pentru prima dată în anul 1893 la Budapesta⁴⁹, cu toate că ajunsese deja peste doi ani și la Satu Mare⁵⁰, nu s-a putut manifesta în toată splendoarea sa decât în 1904, când „defilarea caleștilor și a bicicletelor superb împodobite“, „bătălia florală, învâlmășeala de confeti și serpentine“ și, nu în ultimul rând, „serata de dans organizată în sălile Chioșcului“⁵¹ atrăsese o mulțime considerabilă în grădină⁵², chiar dacă, în realitate, aceasta nu ar fi atins numărul de patru sau cinci mii de persoane pomenite într-una dintre relatări⁵³.

Chermezele începutului de secol erau evenimente de o zi întreagă, care acopereau întregul teritoriu al grădinii, încheindu-se cu balul organizat în incinta Chioșcului. Un exemplu tipic în acest sens îl constituie chermeza din 1902 a societății pompierilor, ce „s-a încheiat cu un strălucit succes moral și material“⁵⁴. Pe lângă spectacolul obișnuit deja, constând, printre altele, în întreceri, defilare, circ, promenadă florală cu bicicleta, marele leagăn în formă de vapor, aruncători de cuțite, dughene, teatru de păpuși, muzicanți ambulanți, „marele schimb mondial de scrisori, tunurile furtună, aruncări de confeti și serpentine, fonograf și cinematograf“⁵⁵, a fost expusă și o uriașă panoramă în grădină, care „înfățișează în stilul lui Árpád Feszty descinderea și lupta pe viață și pe moarte a pompierilor cu flăcările de la arderea morii Concordia“⁵⁶, punctul culminant al zilei nefiind, totuși, altul decât jocul de artificii adus de la Constantinopol⁵⁷.

Pe lângă funcția de parc pentru distracții, respectiv de loc pentru plimbare, în relatările contemporanilor este omniprezentă și cea de stațiune balneară. Prezența băii publice putea, într-adevăr, evoca stațiunile de la începutul secolului, înconjurate, la rândul lor, de o ambianță artificială. În rest însă, desigur, baia publică nu a putut avea prea mult de-a face cu stațiunile propriu-zise, ce dispuneau de surse proprii de apă medicinală. Oricum, cert este că amenajarea parcului, aspectul peisagistic, și mai ales promenada centrală constituiau în aceeași măsură și elementele nelipsite ale parcurilor sanitare⁵⁸.

Ulterior, în timpul primului război mondial, utilizarea militară, inadecvată caracterului grădinii, a produs o ruptură de această tradiție, care nu a mai putut fi uitată niciodată. Noua conducere a orașului a rebotezat parcul Grădina Romei, cele două denumiri concurând în presă pentru o anumită perioadă, urmând ca apoi, începând cu anii treizeci, acesta să nu mai fie amintit decât sub noua lui denumire. Deoarece conducerea orașului nu a mai investit în întreținerea sa corespunzătoare, iar în perioada interbelică abia s-a mai desfășurat câte o lucrare de amenajare a grădinii, ea nu și-a mai putut recâștiga

⁴⁸ (b.): *Csarnok*. Szatmár, 1911. május 28.

⁴⁹ Tomsics Emőke: *A pesti korzók természetrajza*. História, 1993/8. p. 29.

⁵⁰ *Hírvonat*. Virágkorzó Szatmáron! Szatmár, 1895. július 6.

⁵¹ *Virágkorzó*. Szamos, 1904. május 15.

⁵² *Hírek*. Virágkorzó és táncmulatság. Heti Szemle, 1904. május 18.

⁵³ F.: *Virágkorzó*. Szamos. 1904. május 19.

⁵⁴ *Hírek*. A népiünnepély. Heti Szemle, 1902. szeptember 10.

⁵⁵ *A népiünnepély programja*. Heti Szemle, 1902. augusztus 13.

⁵⁶ *Ibidem*

⁵⁷ *Ibidem*

⁵⁸ László Kósa: *Fürdőkultúra és természetszemlélet kapcsolata a felvilágosodástól a 20. század elejéig*. In: Európa híres kertje. Történeti ökológia tanulmányok Magyarországról. Budapest, 1993. 218.

splendoarea de altădată. Deși se mai țineau anumite manifestări în Chioșc, încetul cu încetul au încetat și ele datorită stării clădirii. Între timp și piața fusese mutată din centrul orașului fiind amenajat aici parcul de mult dorit, astfel încât cei dornici de plimbare au început să aleagă mai degrabă acest loc, iar Grădina Romei nu mai intra în atenția edililor decât ca obiect al unor speculații imobiliare.

După cel de-al doilea Dictat de la Viena, grădina și-a recâștigat vechea denumire de Kossuth, însă odată cu încheierea războiului, numele original, cel de Parc Popular a părut a fi mult mai potrivit. Clădirea Chioșcului a căzut pradă bombardamentelor în timpul războiului, iar conducerea orașului n-a mai avut puterea financiară pentru renovarea ei. Astfel în iarna anului 1946 Chioșcul a fost folosit drept combustibil în cazanele băii comunale⁵⁹.

În 1976 a urmat un nou schimb de nume, grădina fiind rebotezată, de această dată, cu numele de Parcul Pionierilor. Schimbarea numelui fusese motivată și de mutația survenită în folosința grădinii, ea devenind, de la terminarea războiului și până în 1964, o parte integrantă a ceremoniei sărbătorilor comuniste. După defilările de 1 Mai și de 23 August, participanții îl vizitau ca să se mai odihnească și să chefuiască un pic la iarbă verde în aceste zile, noile „sărbători populare“ fiind, în același timp, și eternizate în relatările fastidioase ale presei, menite să inoculeze ideea de bunăstare și un oarecare sentiment de siguranță. De la sfârșitul anilor șaiszeci, aceste manifestări grandioase au fost mutate în noul complex de ștrand Someș. Prin construirea în 1961 a Casei Pionierilor s-a ivit ocazia de a transforma parcul și mica lui cale ferată în teren de joacă și terenul de exersare a regulilor de circulație, oferind orașului posibilitatea de a se debarasa de grijile întreținerii sale (o metodă aplicată, de altfel, deja de către conducerea din anii treizeci a orașului, care încredințase cercetașilor grădina neîngrijită și Chioșcul pe cale de prăbușire).

Din 1989, parcul a devenit din nou Grădina Romei, respectiv Grădina Kossuth, conform inscripției bilingve de pe piatra de la intrare instalată în 2004. Componentă a organismului urban, Grădina Romei este azi un loc de odihnă și recreație. În ciuda multiplelor modificări suferite de-a lungul secolului al XX-lea, ea mai păstrează valoarea estetică pe care o regăsim în elementele compoziționale păstrate. Istoria grădinii reflectă perfect frământările istoriei orașului, devenind o metaforă a urbanizării acestuia. Împletirea valorii istorice cu cea estetică nu a dus însă până în prezent la atribuirea statutului de monument de arhitectură peisajeră grădinii, fapt care ar fi vital pentru restabilirea nu numai a frumuseții, dar și popularității de altădată ca centru de cultură și odihnă a sătmărenilor.

The Kossuth (Romei) Garden: Its Establishment and History

Abstract

The study analyses the conditions surrounding the establishment of the Kossuth Garden, largely one of the first public parks in Satu Mare. Following the project for its establishment from the year 1896, and the union of three plots in 1898, among them with the newly wooded area known as the City Garden, it was meant to be a public park based on plans drawn up by Johann Hein, the founder of the first Hungarian garden planning office. The Kossuth Garden combined features of the landscape garden, with its generous wooded spaces, the grass area, and the lake, linking the separate areas by twisting pathways, with elements of the geometric garden. The pavilion building, built in 1900 at the north end of the central axis, was the point of reference for the individual areas of the park. One year thereafter, the park also acquired a new aspect as an institution for hygiene

⁵⁹ *Üzembehelyezik a városi gőzfürdőt.* Szabad Élet, 1946. február 25.

with the opening of the public bath. In spite of the considerable popularity of this public space, laid out for walking, games, sports, and festivities, the garden did not develop solely in this direction during the 20th century. After the First World War, it went into a slow decline in consequence of the city's inability to raise the necessary funds for its maintenance, serving until today as a public park.

Bibliografie:

- Szatmár-Németi sz. kir. város.* Dr. Borovszky Samu (ed.), Budapest, f. a. (Magyarország vármegyéi és városai).
- Szatmárnémeti kialakulása és fejlődése épületei és műemlékei tükrében,* Bura László és Póti István (ed.), Szatmárnémeti, 2002.
- Európa híres kertje. Történeti ökológia tanulmányok Magyarországról,* Budapest, 1993.
- Fazekas Lóránd, *Mozaikkövek Szatmárnémeti történetéhez,* Szatmárnémeti, 2005.
- Fekete Albert, *Kolozsvári kertek,* Kolozsvár, 2004.
- Muhi Sándor, *Szatmárnémeti. Városismertető,* Szatmárnémeti, 2001.
- Radosav, Doru, *Satu Mare. Ghid de oraş,* Bucureşti, f. a.
- Tankóczy Gyula (ed.), *Satu-Mare város képes tükre,* Satu-Mare, 1936.
- Tomsics Emőke, *A pesti korzók természetrajza,* História, 1993/8.

Lista ilustrațiilor:

1. Planul de canalizare a oraşului din 1897–1898. Szatmár-Németi csatornázása. Csőhálózat terve. Nr. 82/1898. Klösz Gy. és Fia, Budapest. Colecție particulară.
2. Bustul lui Gedeon Kiss de la intrare, în fundal clădirea Chioşcului. Carte poştală. Colecție particulară.
3. Grădina Romei în 1907. Hartă. *Szatmár-Németi sz. kir. város.* Dr. Borovszky Samu (ed.), Budapest, f. a. (Magyarország vármegyéi és városai).
4. Clădirea Chioşcului. Carte poştală. Colecția Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca.
5. Lacul și clădirea Chioşcului. Carte poştală. Colecție particulară.
6. Baia comunală. Fotografie. Colecția Muzeului Judeţean Satu Mare.
7. Grădina în 1925. Harta oraşului Satu Mare. 1925. Desenată de Eugen Köröskényi. Colecția Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca.

Fig. 1.

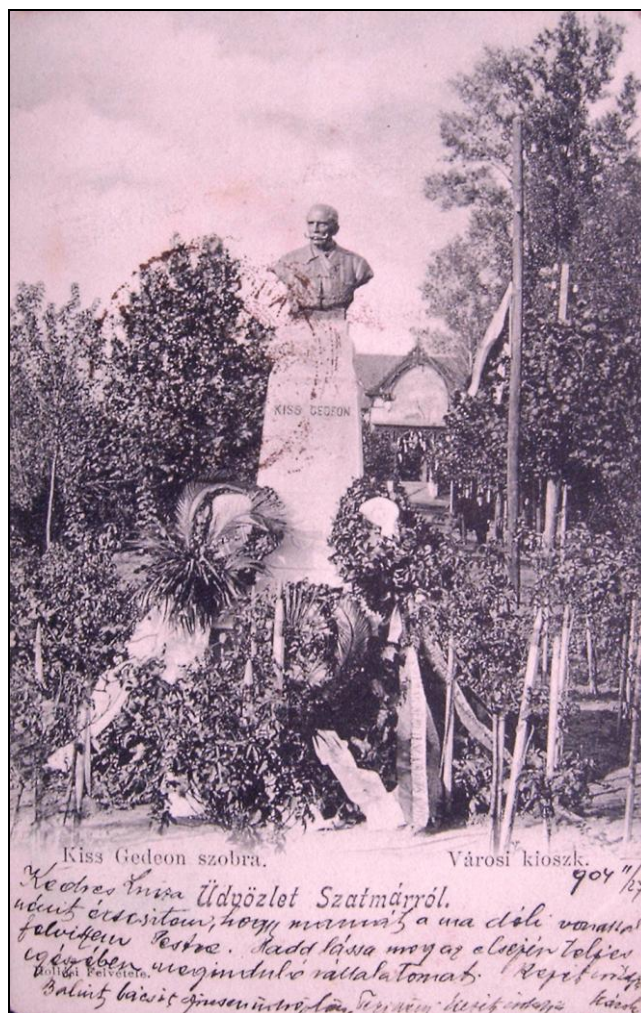

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 6.

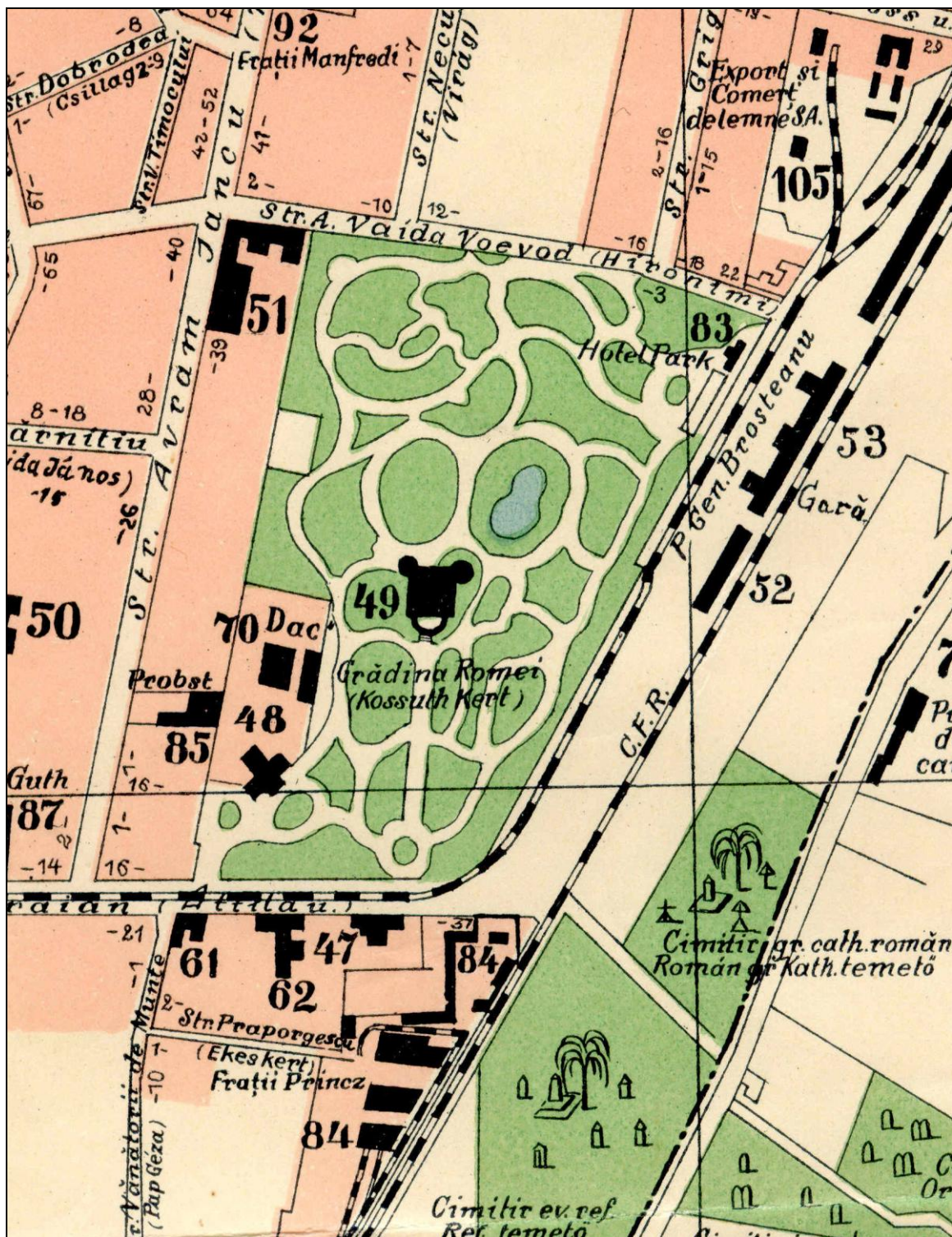

Fig. 7.